

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

Մկրտիչ Պարսամբան, ԱԻՆՏԵՍ Ա.Ա.Ս. ԲՈՒՆԱՆ, իր կեանքը եւ Գրականությունը, Տպ. ՄԱՍԻՍ, Փարիզ, 1930, մեծ 8⁰ էջ 185+6, սկիզբը Ա. Ահարոնյանի պատկերը. — Գին Ֆրանսայի մէջ՝ Ֆրանք 25, ուրիշ երկիրներ՝ Տոլար 1,50:

Առաջին անգամն է որ Մկրտիչ Պարսամբան էրան մը կարգացի, ինչպէս կ'երեւի՝ Պարսամբան ունի գրելու դուրսը ինքն. հրատարակած է արդէն ԱՐԻԻՆԻ ՏՕՆԸ, ինքնագրութիւն, եւ ՅՈՒՍԱՆՏՈՒԹԵԱՆ, ԺԱՅԹՔՈՒՄ, Թարգմանութիւն մը գերմաներէնէ, իսկ իր հրատարակելի երկերուն ցանկէն կ'երեւի թէ Պարսամբան նուիրուած է մասնաւորապէս մեր ժամանակակից հայ գրողները ուսումնասիրելու աշխատութեան:

Եւ Ա. ԱՆՏԵՍԵԱՆ այդպիսի ուսումնասիրութիւն մըն է, յաջող իր տեսակին մէջ:

Պարսամբան չունի **Ներածութիւն** կամ **Յառաջաբան** մը բացատրելու համար իր ուսումնասիրութեան մեթոտը: «Ա. Ահարոնյան», — անուն մը, որ արդէն բաւական է բացատրելու հեղինակին նշապատակը իր ամբողջութեանը մէջ:

Ահարոնյան թէեւ անծանօթ չէ մեր ժամանակակից գրականութեան մէջ, բայց դժբախտաբար իր գրականութիւնը այնքան չէ տարածուած կողմանէն դուրս: Ռաֆֆին շատ կարգաւորուած է «Թիւրքիոյ Հայոց» մէջ թէ՛ նիւթին եւ թէ՛ լեզուին հրապօրներուն համար: Ռաֆֆի կը լարէ, կը խանդավառէ երկատարութիւնը: Ահարոնյան կը թովէ եւ խորհիլ կուտայ: Ահարոնյանի լեզուն աւելի վիպական է, աւելի պատշէն, որովհետեւ արեւմտեան հայերէնի գեղեցիկ երանգներ կը նետէ իր սփին մէջ: Ռաֆֆի հրճիլ է ուղղակի կը բռնկցնէ հոգիները: Ահարոնյան կ'ընկերարանէ, կ'իմաստասիրէ եւ կը վերացնէ: Անոնք որ Ահարոնյանը կը նկատեն Ռաֆֆիի գրականութեան շարունակողը, բոտ իս ուղիղ չեն դատեր: Տարբեր է Ահարոնյանի գիծը: Տարակոյս չկայ Ահարոնյան այ կ'երգէ հայ հայրենիքը, կը նկարագրէ անոր առանին եւ ընկերային խեղճութիւնները, բայց հրճիլ է:

Պարսամբանի գիրքը կարելի է երկու մասի բաժնել — ինքը չէ բաժնաւ —:

Պարսամբան, որ Ահարոնյանը ուսումնասիրած է Ահարոնյանով, իր գիրքին առաջին մասին մէջ, կը ներկայացնէ անոր գործերը զատ զատ: Ասիկա խելացի աշխատանք մըն է: Հասկնալ հեղինակ մը եւ պատկերացնել զայն իր իսկ գաղափարներով եւ գրականութեամբ, նշանակութիւն ունի: Պարսամբանի գիրքով կարելի է գաղափար կազմել Ահարոնյանի բոլոր գործերուն վրայ:

Գիրքին երկրորդ մասը կարելի է նկատել Ահարոնյանի անձին ու արուեստին վերլուծումը:

Գիրքին մէջ քննադատութիւն չկայ անձի եւ արուեստի կողմէն: Ընդհակառակը՝ շատ յայտնի համակրանքով կատարուած է ամբողջ ուսումնասիրութիւնը ծայրէ ի ծայր:

Նկատի խնդիրն է առնուած Ահարոնյանի բաղադրական հայեացքն ու հասկացողութիւնները, կարծես թէ Ահարոնյան կապուած չլլայ կեանքի եւ ցեղի պայքարին, եւ վերացական գրականութիւն մը կ'ընէ միայն: Ո՛ր է գործիչ եւ վարիչ անհասականութիւնը Ահարոնյանին: Եւ եթէ ասիկա թերութիւն մը նկատուի Ահարոնյանը իր գործունէութեան կատարելալ շրջանակին մէջ ներկայացնելու կողմէն, միւս կողմէն կրնայ ըսուիլ թէ ասիկա առաւելութիւն մըն է Պարսամբանի ուսումնասիրութեան մէջ, որ ուզած է Գրչի վարպետը միայն ներկայացնել եւ իրօք ալ Ահարոնյան, ի՞նչ ալ ըլլայ իր գիրքը քաղաքական կեանքի մէջ, իրեն Գրագէտ, եւ իրեն մեր լաւագոյն գրագէտներէն մէկը ողջունուած է հայութեան մէջ, եւ կ'արժէ որ իր գրագէտի գեղեցիկ պատկերը չեղծուի ուրիշ տատերներով:

Ահարոնյանի գրական գործունէութեան քառասունամայ Յոբելեանին առթիւ Մ. Պարսամբան ասկից աւելի գրաւիչ դափնեպատիկ մը չէր կրնար յօրինել:

«Ահարոնյանի երկասիրութիւնները» խորագրին տակ տրուած ցանկը հարուստ է, եւ համոյրով կը դիտենք որ անոնցմէ ոմանք Թարգմանուած են Խորհրդային լեզուներու, ի հարկէ արթնցնելով հետաքրքրութիւն մը հայ գրականութեան մասին եւրոպական շրջանակներու մէջ:

Պարսամբանի ուսումնասիրութիւնը շատ հաճելի նիւթ մըն է ընթերցանութեան, ճանչնալու համար Գրագէտ մը, որ 40 տարեկն էր ի վեր գրիչ շարժեր է իր ժողովուրդին կեանքը ապրեցնելու համար գրական գեղարուեստի շրջի սրահներուն մէջ:

Թ. Ազատեան, ԳԱՌԱՄԱՆԱԿ, Արշակ 20-րդ դարի Յառաջաբանով. — Արդիական արուեստով գեղանկարք Միլլան Բէյպապէտեան. Տպ. Սէլամէթ, Դանիէլ Յովհաննէսեան, Կ. Պոլիս, 1930, 8⁰ էջ 117, Գին 200 դրուշ. — Արատաստման 1,5 Տոլար, 35 Ֆրանք. Հեղինակին հասցէն, T. Azadian, Péra, B. P. 182 Stamboul.

Շատ աղուր գործ մըն է ԳԱՌԱՄԱՆԱԿ... անոր համար որ կը վերաշինէ կործանեալ Ակնը գրչի գեղարուեստով: Ամէնքս ալ ունինք ջերմ կարօտը մեր մեղքէն իշխուած քնաշխարհին. անոր յիշատակները կը յուզեն մեզ եւ կ'ագիւտեն: Չենք ուզեր հատալ որ ան ելած ըլլայ մեր ձեռքերէն: Ի՞նչպէս մոռնալ, կարելի՞ է: Մեր երգանքներուն մէջ իսկ կը պատկեր մեր ծննդավայրի թաղերուն մէջ, այգիները կ'երթանք, կը զուարճանանք պարտէզներուն մէջ, կը լսենք եկեղեցիներու զանգակներուն դողալը, դալարացականներուն թափօրը կը տեսնենք վաղուցներու մէջ, շուկաներէն կ'անցնինք, խանութներու եւ գործատուներու առջեւ կանգ կ'առնենք, հարկերը ներս ու խրախմանքները կը իստին մեզի... — ա՛հ, չմոռնալ, գետակներու ափերը եւ աղբիւրներու քովերը կ'սպասենք. չէ՞ որ մերն են ատոնք, մե՛րը. կարելի՞ է մոռնալ...:

Եւ Թ. Ազատեան իր թովիչ նկարագրութիւնով Ակնայ ջուրներուն քով կը տանի ո՛չ միայն իր Ակնեցի հայրենակիցները, այլ նաեւ իր բոլոր ընթերցողները: Ի՞նչ հաճելի է մտիկ ընել խոխոջն ու կար-

կաջը զուլալ ջուրներուն: Խօսիլ ծաղիկներու եւ արիշներու հետ: Հանդիպիլ մեր սիրելիներուն աղբիւրներու ըով: Միակ թերութիւնը այս ազուոր զիրքին՝ միօրինակութիւնն է. բայց չէ՞ որ ջուրերն ալ միօրինակ կը խօխոջեն:

Մելրոն Բէպապճեանի արուեստը սակայն օգնութեան կը հասնի ընթերցողին եւ կ'եղանակաւորէ միօրինակութիւնը: Աս ինչ գեղեցիկ, խօսուն, արտայայտիչ նկարներ են ասոնք: Այնչափ բնական արտայայտութիւններու մէջ կ'զգաս արուեստին մոգական պերճութիւնը, որ կը ցայտէ բնիկ Ակնեցի վարպետի մը հանճարէն:

Մ. Բէպապճեան զմայլելի մեկնիչ մըն է, որ իր նկարներով կեանք եւ կենդանութիւն կուտայ ԲԱՌԱՄԱՅԻ Նկարազրութիւններուն:

Չօպանեանի Յառաքաւանը, պատմական վաւերագիր մըն է, որ կը շրջանակէ Ակնայ ծագումը, բարգաւաճումը եւ անկումը:

Շրեղ է տպագրութիւնն ալ ԲԱՌԱՄԱՅԻ: Բարենիշ մը տպագրիչ Դ. Յովհաննէսեանի:

Ազուոր գործ: Կ'արժէ կարդալ:

Բ. Ե.

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԱՐԵՑՈՅՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆ-
ԴԱՆՈՅԻ, Նոր Շրջան Զ. Տարի 1930, Կազմուած Խմբագրական Մարմին՝ մը կողմէ, Տպգր. Յ. Մ. Սեբեան, Կ. Պոլիս, 8⁹ էջ 375+9. Գին 250 Ղր. կամ 50 Ֆրանկ:

Այս տարուան Տարեցոյցներու շարքին մէջ զգալի է Թէոդիկի Ամենուն Տարեցոյցին պակասը: Մինչեւ հիմա երեցած Տարեցոյցներէն ոչ մէկը այդ պակասը լեցնելու յոյսը կը ներշնչէ: Ասոնց մէջ սակայն Ս. Փրկչի Ընդարձակ Տարեցոյցը առաջին տեղը կրնայ զբաւել: Մաքուր թուղթով եւ խնամոտ տպագրութեամբ սիրուն հատոր մըն է ան, կողքը զարդարուած գուծ եւ կարեկցութիւն խորհրդանշող պատկերով մը, որ խօսուն է եւ մասամբ կ'արտայայտէ զրքին նպատակը:

Տարեցոյցը կը բացուի երկու Վեհափառ Կաթողիկոսներու եւ երկու Ս. Պատրիարքներու լուսանկարներով, եւ կը բաղկանայ չորս մասերէ:

Առաջին մասին մէջ, շուրջ 100 էջ, մանրամասն կը նկարագրուի Թիւրքիոյ շինարարական, տնտեսական, կրթական, զբոսական, թատերական եւ առողջապահական ձեռնարկներն ու յաջողութիւնները, որով յստակօրէն կը ներկայացուի թիւրք հանրապետութիւնը իր ամբողջութեանը մէջ:

Երկրորդ գլուխը նուիրուած է հայ ազգային կեանքին, ուր Կ. Պոլսոյ ազգային

վարժարաններու, ուսուցչութեան եւ ուսանողութեան մասին շահեկան տեղեկութիւններ կը տրուին: Ասկէ զատ՝ Խորհրդային Հայաստանի շինարարութեան, գիւղատնտեսութեան, հանրային օժանդակ մարմիններու, մշակութային հիմնարկութիւններու եւ զբաղմունքի վրայ՝ արժէքաւոր ամփոփում մը կայ, որ լաւագոյն կերպով կը պատկերացնէ հայ հայրենիքի կեանքն ու զործունէութիւնը: Ս. Փրկչի Տարեցոյցներուն մէջ նոր կը բացուի այս գլուխը եւ ասոր համար ալ այդ մասը զրքին ամենէն հետաքրքրականն է:

Իսկ Ազգային Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան, առողջապահական կազմին եւ մատակարարութեան վերաբերեալ մասերն եւ քանի մը բժշկական յօդուածներ կը կազմեն Տարեցոյցին երրորդ մասը:

Դիտումով ամենէն ետքը ձգուած է «Հայ Միտք» ընդհանուր անունով բաժինը՝ զբաղմունք, զեղարուեստական, խմատասիրական եւ բանասիրական մասերով՝ որպէս զի պատահութիւն տրուի արտասահմանի մատակարարներուն բերելու իրենց մասնակցութիւնը. հակառակ ասոր, սակայն, միայն Դուբեան Սրբազան իր «Քանդակներ անապատական կեանքէ» զոտարիկ քերթուածներովը, Հ. Ա. Ղազիրեան, Վ. Մաւելեան, Յ. Օշական, Ռ. Որբերեան, Արսէն Երկաթ եւ Արշակ Ալպոյաճեան եւ ուրիշներ իրենց աշխատակցութեան բաժինը նուիրած են Տարեցոյցին: Իսկ Կ. Պոլսեցի զրողներ իրենց շահեկան ու հրահանգիչ գրութիւններով կրցած են ներկայանալ ընել Տարեցոյցին այս մասը: Հայաստանի արդի գրականութենէն տրուած ճաշակներն ալ իրենց մասնաւոր շահեկանութիւնն ու արժէքը ունին:

Ամբողջ զիրքը ծայրէ՝ ծայր զարդարուած է լուսանկարներով եւ մի քանի գեղարուեստական պատկերներով, որոնք կը լուսաբանեն տեղագրական գրութիւնները եւ կ'աւելցնեն զրքին հրապոյրը:

Տարեցոյցը, ընդհանուր առումով, յաջող գործ մըն է, եւ կ'արժէ, մանաւանդ պէտք է որ ամէն հայ տան մէջ գտնուի օրինակ մը անկէ, իբրեւ յիշատակ (սուվընիր) զթութեան այն յարկէն, որու հասցիներուն աղբիւրը հայու սիրտն է:

ԱՐՓԻԱՐ ՍԱՐԿԻՍԻԱՅԻ